

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10&p=1322395756904070>.

8. *Немченко О.І.* Запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з психічними відхиленнями: кримінологічні засади: Монографія. – Запоріжжя, 2011.

9. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений: Учебник для слушателей Академии управления МВД России / Под ред. проф. В.Д. Малкова, доц. А.Ф. Токарева. – М., 2000.

10. *Павлухин А.Н., Жарко Н.В., Хухуа З.Д.* Принудительные меры медицинского характера (уголовно-правовой аспект): Монография / Под ред. А.Н. Павлухина. – М., 2007.

11. *Первомайский В.Б., Илейко В.Р.* Судебно-психиатрическая экспертиза: от теории к практике. – К., 2006.

12. Про затвердження Інструкції з організації диспансерного та консультативного нагляду осіб, які страждають на психічні розлади, при наданні амбулаторної психіатричної допомоги: Наказ МОЗ України від 22.01.2007 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

13. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 11.11.2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

14. Про заходи щодо запобігання небезпечним діям з боку осіб, які страждають на тяжкі психічні розлади: Наказ МОЗ та МВС України від 19.12.2000 р. № 346/877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

15. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ (із наст. змін. та доп.) // ВВР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

16. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-ІІІ (із наст. змін. та доп.) // ВВР. – 2000. – № 19. – Ст. 143.

17. Психічне здоров'я населення України (інформаційно-аналітичний огляд за 1990-2005 рр.) / Міністерство охорони здоров'я України. – К., 2006.

18. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть: Учеб. пособ. / Под ред. и с предисл. И.Д. Козочкина. – М., 2003.

19. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред., предисл. и пер. с нем. канд. юрид. наук А.В. Серебренниковой. – СПб., 2002.

20. *Юношев О.В.* Примусове лікування від наркоманії: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2006.

Надійшла до редакції 30.11.2011

О.О. Книженко

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.21

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА САНКЦІЯ ЯК ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ

Розглянуто проблемні питання побудови кримінально-правових санкцій. Обґрунтовується положення, що санкцію у кримінальному праві слід розглядати як своєрідну юридичну конструкцію.

Ключові слова: кримінально-правова санкція, конструювання санкцій, юридична конструкція.

Рассматриваются проблемные вопросы построения уголов-

но-правових санкцій. Обосновується положення, согласно котрому санкцію в уголовном праве следует рассматривать как своеобразную юридическую конструкцию.

Ключевые слова: *уголовно-правовая санкция, конструирование санкций, юридическая конструкция.*

The paper discusses the problematic issues of building criminal sanctions proavovvyh. Substantiates the proposition that the sanction of the criminal law should be regarded as a legal construct.

Keywords: *criminal law sanction the construction of the sanctions, the legal structure.*

Постановка проблеми. Правильно сконструйована санкція не лише сприятиме досягненню цілей покарання та кримінальної відповідальності, дотриманню принципів кримінального права, а й значно підвищить ефективність кримінально-правової заборони зокрема та закону про кримінальну відповідальність у цілому. Тому дуже важливо визначити у законі не лише вичерпний перелік злочинів, а й встановити чітко витримані, взаємно узгоджені, співрозмірні з тяжкістю злочину санкції. Вони мають бути такими, щоб суддя мав можливість індивідуалізувати кримінальну відповідальність особи не лише зважаючи на тяжкість злочину, а й з урахуванням особистісних якостей винного. Саме від того, яку санкцію встановлено у кримінальному праві, визначається вибір заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У доктрині права кримінально-правові санкції досліджувалися в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: Ю.В. Бауліна, О.А. Буніна, О.П. Горох, Н.О. Гуторової, С.І. Дементьєва, Ю.А. Демидова, Т.А. Денисової, І.Я. Козаченка, А.П. Козлова, А.І. Коробєєва, Л.Л. Круглікова, О.Е. Лейста, В.В. Мальцева, А.А. Музики, І.О. Нечаєвої, Н.А. Ниркової, Н.В. Огороднікової, Н.А. Орловської, П.П. Осипова, М.І. Панова, С.А. Полякова, В.П. Проценка, К.Р. Самвелян, В.П. Сілкіна, Д.О. Хан-Магомедова, П.В. Хряпінського, Ю.В. Філей та ін. учених.

Мета даної роботи – розглянути кримінально-правову санкцію крізь призму юридичної конструкції як одного із засобів законодавчої (юридичної) техніки та окреслити шляхи її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ураховуючи недостатність розробленості доктриною права конкретних рекомендацій щодо конструювання кримінально-правових санкцій, вважаємо, що цей процес повинен мати певне підґрунтя – теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві [1, с. 9, 295-299].

Вочевидь, що зміст кримінально-правових санкцій у кримінальному законодавстві відображається за допомогою законодавчої техніки, оскільки, як цілком слушно стверджувала Т.О. Костарева, саме законодавча техніка, прагнучи до логічної та стилістичної оптимальної

конструкції, дозволяє найбільш раціонально сформулювати та правильно викласти правовий матеріал [2, с. 101, 102].

Постійний розвиток змісту правових норм і способів їх оформлення, закріплення й являє собою процес становлення права як соціального феномену. Тому формалізовані джерела правових норм є не кінцевим результатом процесу створення права, а лише певним моментом існування застиглої правової матерії. М.Л. Давидова з цього приводу вказує, що засобом „викристалізування” та фіксації з потоку правової субстанції, яка постійно змінюється, розвивається, частинки правової матерії є саме юридична техніка, яка надає праву певної стійкої форми [3, с. 73].

Поняття юридичної (законодавчої) техніки, її характер є предметом дискусій у вітчизняній науці. Слід зазначити, що в доктрині права термін „законодавча техніка” нерозривно пов'язують з термінами „юридична техніка” та „нормотворча техніка”. Вчені, які досліджували означене питання, вказували, що юридична техніка розвивалася впродовж усієї історії існування права. Вона виявлялася зовні у вигляді навичок, прийомів практичної діяльності у правовій сфері, а пізніше – як рекомендації щодо найдоцільнішого способу реалізації цієї діяльності. Зміст цих рекомендацій збагачувався і змінювався з розвитком права як явища суспільного життя й науки як форми пізнання закономірностей його розвитку й існування. Сферою юридичної техніки є правотворчість і судочинство, де норми, вироблені наукою, знаходять своє тлумачення й застосування [4, с. 12, 13].

Не має однозначного вирішення й питання використання термінології. Так, на думку І.О. Биля, поняття нормотворчої техніки повинно використовуватися замість поняття законодавчої (правотворчої) техніки в його традиційному розумінні [4, с. 26]. М.Л. Давидова, проаналізувавши історію розвитку юридичної техніки, дійшла полярного висновку, що юридичну техніку не слід ототожнювати з правотворчою, або ще гірше – з законодавчою. На переконання авторки, юридична техніка – це система професійних юридичних правил та засобів, які використовуються при складанні правових актів та здійсненні іншої юридичної діяльності у сферах правотворчості, правоінтерпретації, владної та невідної реалізації права, що забезпечують досконалість його форми та змісту [3, с. 40-50].

Ураховуючи багатогранність порушеної проблематики, ми не будемо поглиблюватися в цю дискусію і в межах цієї роботи терміни „юридична техніка”, „законодавча техніка” та „нормотворча техніка” будемо вживати як синоніми, оскільки всі вони використовуються при здійсненні юридичної діяльності, яка забезпечує досконалість права за формою та змістом [3, с. 50].

Таким чином, встановлення кримінально-правових санкцій будемо безпосередньо розглядати у контексті нормотворчої техніки. Зокрема, це стосується застосування правил та засобів, які використовуються при складанні правових актів.

У теорії права одним із засобів нормотворчої (юридичної) техніки

визнано юридичну конструкцію, зміст якої полягає у моделюванні, певній логічній побудові нормативного матеріалу [5, с. 8]. Саме вона системним чином організує правові засоби в межах механізму правового регулювання, забезпечує системність дії позитивного права і, врешті-решт, ефективність правового регулювання. Її визнають раціональною підставою структурної організації інститутів позитивного права [6, с. 8]. В найбільш загальному вигляді це означає, що юридична конструкція розглядається як певний штучно створений засіб вирішення конкретних завдань, як інструмент, розроблений для виконання певної функції, а саме для впорядкування суспільних відносин. Вважаємо, що більш досконалим визначенням юридичної конструкції є поняття, яке дала М.Л. Давидова: це розроблена доктриною права та прийнята юридичною науковою спільнотою ідеальна модель, яка дозволяє теоретично осмислити, нормативно закріпити, виявити в правовому тексті та в реальних юридичних відносинах закономірний, послідовний, логічний взаємозв'язок структурних елементів різноманітних правових явищ. М.Л. Давидова стверджує, що саме в такому тлумаченні, юридична конструкція дозволяє не лише усвідомити правову дійсність, а й цілеспрямовано, раціонально впливати на неї [3, с. 152].

Тобто, маючи за мету кращий спосіб відображення в нормі права складної правової реальності, законодавець за допомогою конструкцій утворює типізовані законодавчі моделі: нормативні правові акти, примітки, презумпції, фікції, кожна з яких відповідає своєрідним різновидам суспільних.

Також слід взяти до уваги, що загальнолексична характеристика терміна «конструкція» має два значення: процесуальний та статично-структурний. У першому випадку цим терміном позначається процедура, процес побудови, створення чого-небудь шляхом з'єднання, об'єднання, синтезу розрізнених елементів в єдине ціле. У другому випадку цей термін позначає сам підсумковий результат даної процедури, тобто структурне (має структуру, що складається з пов'язаних елементів) статичне утворення, створене як продукт конструювання [6, с. 89-90].

З точки зору процесуального аналізу юридична конструкція може бути представлена як логіко-розумовий прийом, сутність якого полягає в створенні юридичних понять (юридичних конструкцій у статистиці), які прямо (безпосередньо) сприймаються та задіюються юридичною практикою, системним чином організовують правові засоби в межах механізму правового регулювання, забезпечують системність дії позитивного права та ефективність правового регулювання. Відповідно, з точки зору статистики – як продукт процесу (діяльності) юридичного конструювання – юридична конструкція виступає як поняття, що дозволяє в мисленні раціонально систематизувати правові засоби, тобто так, щоб вони виступали як єдиний механізм правового регулювання або як його окремі операціоналізовані (готові до функціонування) елементи [6, с. 156].

Загальноправова концепція юридичного конструювання як розділ юридичної техніки охоплює собою єдині для всіх галузей законодавства

прийоми та методи створення юридичних конструкцій [5, с. 9]. І цілком можна погодитися з М.Л. Давидовою, що розробленість юридичної конструкції є одним із показників розвитку даної галузі права, ступеня розвиненості в ній нормативних узагальнень, їх відпрацьованості [3, с. 155]. У юридичних конструкціях фіксуються найбільш стійкі, визначальні риси права, й цим самим забезпечують наступність та безперервність його дослідження, поглиблення знань про нього [3, с. 156].

Розглядаючи «конструкцію» як процедуру (діяльність) конструювання, будемо урахувувати, що вихідним «будівельним» матеріалом для «конструкції» завжди будуть спочатку розрізнені елементи, що піддаються перетворенню, зміні (позитивне право). Результатом даної процедури є цілісне утворення, що за будовою істотно відрізняється від вихідних елементів і за призначенням має статус засобу для певної діяльності [6, с. 90].

Необхідність у створенні юридичної конструкції Д.Є. Пономарьов вбачає у двох випадках. Перший тип ситуацій характеризується наявністю певного масиву приписів позитивного права (нормативних правових актів, звичаїв, договорів, прецедентів і т.п.), спрямованого на юридичну регламентацію соціальних процесів і відносин. При цьому такому масиву приписів відповідає практика їх застосування, яка склалася і розвивається відповідно до виникаючих конкретних ситуацій, які вимагають правового вирішення. Так, у міру розвитку юридичної практики, з урахуванням значення її мінливих чинників (економічних, культурних тощо), наявний масив позитивного права виявляється недостатнім для застосування до нових казусів, для яких у фактично наявному позитивному праві немає необхідних механізмів регулювання. Масив фактично наявного позитивного права виявляється недостатнім для продовження юридичної практики в силу своєї неясності, невпорядкованості, неповноти та інших недоліків, які генетично притаманні позитивному праву. Усвідомлення суперечності між, з одного боку, актуальними завданнями юридичної практики, а з іншого – відсутністю в позитивному праві адекватних юридичних механізмів до нових ситуацій, і породжує необхідність у створенні юридичної конструкції. Способом вирішення такого протистояння є побудова на наявному недосконалому матеріалі позитивного права нової мисленневої структури – „індуктивної конструкції”. Другий тип ситуації характеризується тим, що „дедуктивні конструкції” створюються не на матеріалі наявних правових норм, оскільки такі відсутні, а зворотним шляхом – шляхом дедукції з більш загальних підстав (наприклад, принципів) [6, с. 91-109].

Стосовно статично-структурного значення юридичної конструкції зазначимо, що можна розглядати санкцію саме як юридичну конструкцію у контексті її законодавчого закріплення, відображення.

По-перше, санкція – це модель. Як ідеальна модель* санкція, як і

---

* Для права, на відміну від негуманітарних галузей знань, є характерним існування ідеальних розумових (мисленневих) моделей, моделей-уявлень.

юридична конструкція, постає у вигляді пізнавальних образів (понять, міркувань, думок) і є формою відображення об'єктивної реальності.

По-друге, санкція, як і юридична конструкція, є результатом абстракції. Як ідеальна модель вона являє собою не самі суспільні відносини чи правові інститути, а лише їх спрощений „образ”, оскільки до юридичної конструкції включено лише ті властивості (елементи), які врегульовані чи можуть бути врегульовані правом.

По-третє, санкція, як і юридична конструкція, є прийомом практичної діяльності юриста, який полягає у створенні позитивного права, що дозволяє раціонально використати його якості.

По-четверте, санкція є специфічною логічною побудовою нормативного матеріалу, що дозволяє одночасно говорити про неї як про результат правотворчої діяльності і матеріал для правозастосування.

По-п'яте, санкція не позбавлена конвенціональності, оскільки кожна юридична конструкція має власну історію, що розвивається у міру розвитку правової науки. Конструкція завжди відображає ступінь пізнання суспільних відносин, рівень правового мислення, який існує на даному етапі.

Стосовно процесуального значення юридичної конструкції можемо стверджувати, що конструкція „кримінально-правова санкція” є „індуктивною конструкцією”. Такий висновок випливає з того, що на сучасному етапі розвитку кримінального права, урахувавши всі можливі форми кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили злочин, тобто урахувавши ті фактичні форми реакції з боку держави на вчинене суспільно небезпечне діяння, кримінально-правову санкцію вже не можна ототожнювати лише з покаранням [1, с. 295]. Способом вирішення такого протиріччя є побудова на наявному матеріалі позитивного права нової мисленнєвої структури – поняття „кримінально-правова санкція”. Важливо підкреслити, що сам масив позитивного права в цьому випадку залишається зовні незмінним, але в юридичному мисленні виникає новий спосіб його осмислення, нова мисленнєва одиниця, яка співвідноситься з позитивним правом, – оновлене поняття [6, с. 92]. Це поняття усуває існуючі недоліки, дозволяючи по-новому тлумачити це «старе» право – так, як того вимагає практика.

Висновок. У кримінальному законі санкція відображається за допомогою юридичної конструкції. Кримінально-правова санкція як ідеальна модель дозволяє теоретично осмислити, нормативно закріпити, виявити в правовому тексті та в реальних юридичних відносинах закономірний, послідовний, логічний взаємозв'язок реакції держави на вчинене суспільно небезпечне діяння, передбачене Кримінальним кодексом України. Як юридична конструкція кримінально-правова санкція є „індуктивною конструкцією”, оскільки на сучасному етапі розвитку кримінального права, урахувавши всі можливі форми кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили злочин, санкцію вже не можна ототожнювати лише з покаранням. Способом вирішення такого протиріччя є побудова на наявному матеріалі позитивного права

нової мисленнєвої структури – поняття „кримінально-правова санкція”, яке б відповідало сучасним реаліям правового життя.

Перспективами подальшого вдосконалення юридичної конструкції „кримінально-правова санкція” буде законодавче закріплення правил вибору санкцій, які не лише в доктрині права, а й у практичній діяльності одержали схвальну оцінку.

Бібліографічні посилання

1. Книженко О.О. Санкції у кримінальному праві: Монографія. – Х., 2011.
2. Костарева Т.А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве (понятие, законодательная регламентация, влияние на дифференциацию ответственности): Монография. – Ярославль, 1993.
3. Давыдова М.Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии: Монография. – Волгоград, 2009.
4. Биля І.О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки: Дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2003.
5. Чевычелов В.В. Юридическая конструкция (проблемы теории и практики): Дис. ... канд. юрид. наук. – Н. Новгород, 2005.
6. Пономарев Д.Е. Генезис и сущность юридической конструкции: Дис. ...канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2005.

Надійшла до редакції 18.10.2011

О.О. Круглова

кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.37

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА

Стаття присвячена дослідженню соціальних умов та причин появи у вітчизняному законодавстві інституту банкрутства та механізму його захисту.

Ключові слова: *банкрутство, фінансова неспроможність, господарська діяльність.*

Статья посвящена исследованию социальных условий и причин появления в отечественном законодательстве института банкротства и механизма его защиты.

Ключевые слова: *банкротство, финансовая несостоятельность, хозяйственная деятельность.*

The article investigates social conditions and causes of domestic legislation enforcement for Bankruptcy Institute and the mechanism for its protection.

Keywords: *bankruptcy, financial insolvency, economic activity.*

Постановка проблеми. Серед великої кількості інститутів, що з'явилися в нашій правовій системі з переходом до ринкових відно-